

Национален институт на правосъдието
"Повишаване капацитета на съдебната система и обучение по Европейската
конвенция за защита правата на човека и основните свободи в Националния
институт на правосъдието"
Договор № 93-00-42/20.02.2013 НФМ 2009-2014

Античните корени на съвременното разбиране за толерантност и зачитане правата на човека

проф. д-р Малина Новкиришка,
СУ "Св. Климент Охридски"
гр. София, 2015 г.

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Норвежкия финансов механизъм 2009-2014. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Националния институт на правосъдието и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Програмния оператор или на Донора.

Понятието за толерантност

- **Lat. tolerare**= понасям, издържам, търпя, поддържам, допускам, позволявам, извинявам, проявявам снизхождение.
- Понятие: възприемане на поведение, което се противопоставя на морални, религиозни, физически,граждански норми; способност на личността или групи от хора да възприемат непознато, непонятно явление, с което по принцип не са съгласни или нямат отношение; отношение на хората към това, което е различно от техните ценности.
- Толерантност= търпимост
- Политически,социален, културен, религиозен контекст
- Поведение, маниери, подходи и отношения на подкрепа, разбиране и недискриминация към малцинствени или слабо представени групи, или групи, които по някакъв начин са в неравностойно положение.

Вавилон- Кодексът на Хамурапи- средата на XVIII в. пр.н.е.

- Хамурапи (1750 - 1686 г. пр.н.е.)
- Надписът е на акадски на черна базалтова колона, открит в Суза (Иран) през 1901 г.
- Сборник от правни текстове-282 разпоредби по управление на държавата, публично и частно право.
- В горната част на стелата е изобразен царят Хамурапи, който получава от Великия съдник и бог, покровителя на справедливостта и на слънцето бог Шамаш, наричан още Мардук.
- Хамурапи има мисията « да помага справедливостта да владее в царството, да обезсили злите и насилниците, да предотвратява подтискане на слабия от силния...да усмири метежите ...да пощади предалите се на неговата воля врагове...да увеличава благополучието на народа...да пази народа от врагове и от злини... да даде вода на населението...да напълни житниците...да укрепи границите...да възстанови и укрепи храмовете... да отдаде мир и благополучие и спокойствие на четирите краища на света”.
- «Когато Мардук ми предаде тези закони, за да ръководя справедливо хората и да дам щастие на страната, то вложи в думите ми истината и справедливостта и и от днес насетне»...(следват разпоредбите, започващи със защита на живота и здравето на поданиците и т.н.)

Персия- цар Кир- VI в. пр. н.е.

Приема се, че т.нар « Цилиндър» на персийския цар Кир е първата Хартата за правата на човека. На 7 Октомври 539 г. пр.н.е., ахеменидската армия влиза във Вавилон. Според надписа на цилиндъра "вавилонският цар, цар на Шумер и Акад, цар на четирите краища на света". Кир Велики побеждава стария град Вавилон и издава указ, с който .

- прокламира политическата основа за расова, езикова и религиозна толерантност;
- нарежда на всички ангажирани във войната народи да бъде позволено да се завърнат по родните си страни;
- нарежда възстановяването на всички разрушени храмове .

Счита се, че цар Кир за първи път в историята на човечеството насърчава религиозна та толерантност и свободана.

Като резултат на щедростта и хуманността му той има голяма подкрепа от своите поданици и на съседните народи.

Глинен цилиндър на акадски език с клиновидно писмо, открит през 1879 г. от в основите на Есагила (във вавилонския храм на бога Мардук) . Съхранява се в Британския музей в Лондон.

През 1971 г. е преведен на всички шест официални езика на ООН. Реплика на цилиндъра се пази в седалището на ООН в Ню Йорк на втория етаж в коридора между цалите на Съвета за сигурност и Икономическия и социален съвет.

Цар Дарий (550-486 г. пр.н.е.)

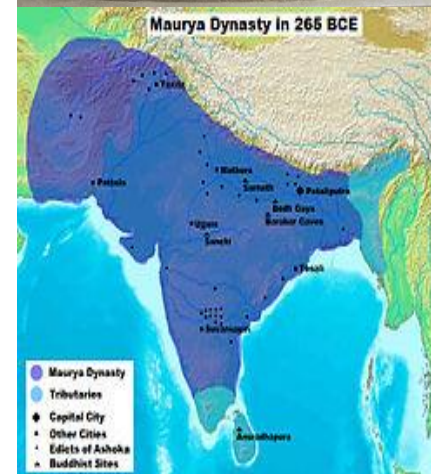
Дарий I (на персийски **داریوش دوم**: "държащ доброто", или на гръцки: **Δαρείος**- "добронравен") е шаханшах ("Велик цар") на Персия от династията на Ахеменидите, управлявал Персийската империя от 522 г. - 486 г. пр.н.е.

След покоряване на бунтове и междуособици и укрепване на границите предприема много реформи:

- Разделяне на територията на сатрапии и укрепване на местното самоуправление
- Въвеждане на единна валута в цялата държава, данъчна система според приходите
- върховин контрол и надзор над чиновниците
- Протекция на селските общини, «субсидии» за развитието на селското стопанство, занаятите и търговията.
- Политическа стабилност – въвеждане на полиция и гражданска гвардия
- Машабно строителство на пътища, храмове, държавна поща
- Дарий налага новата религия Зороастризм и вярата в Ахура Мазда. Отнася се с търпимост към египетските, вавилонските и другите богове и култове в империята.

Цар Ашока (304-232 г. пр.н.е.)

- **Ашока** е третият по ред император на империята на Маурите в Индия от 273 пр.н.е. до 232 пр.н.е., управлявал от 274 до 232 г. пр.н.е.
- Завладява по-голямата част от полуостров Индустан. Приема будизма и допринася много за запазването и предаването на будизма.
- Забранява жертвоприношенията. Премахва принудителен труд . Съставен е списък на защитени животни, забранен е ловът за удоволствие и безцелното изгаряне на горите. Създадено е производство и износ на медицински суровини с цел употреба не само за медицински нужди, но и във ветеринарната медицина. Създадена е мрежа от медицински центрове. Развива се поклонничество, даренията на храмове и бедни и срещи с простолудието, защитата на поданиците от неправомерни действия на администрацията. Строят се университети, безплатни странноприемници, канали, напоителни системи и др. Обновена е и системата от пътища. Политика на обединение на всички секти, но не по пътя на насилието, а в резултат на развитието на основните принципи на техните учения.
- Специално внимание на обучението по право и първото подобие на институция на правозащитниците, съставена от висши чиновници и контролираща еднаквото и справедливо правораздаване в държавата.
- В един от своите едикти Ашока, давайки наставления на чиновниците си, казва: “... Хората от незавладените територии могат да си помислят: „Какви намерения има царя за нас“? - Моето единствено намерение е това, те да живеят без страх пред мен, да могат да ми се доверят, и да мога да им дам щастие, а не мъка. Освен това, те трябва да знаят, че царят прощава на тези, на които може да бъде простено.

Артхашастра

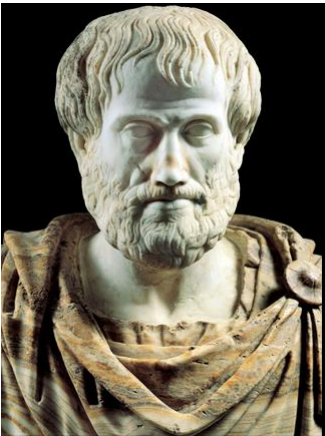
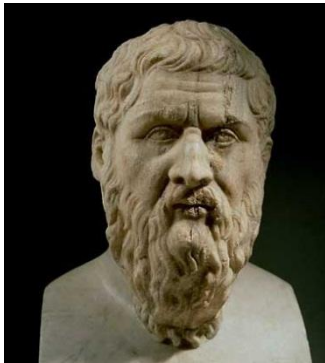
- **Артхаша́стра** е древноиндийски политико-икономически трактат, съставен от визиря Каутиля (или Вишнагупта) на индийския Чандрагупта от династията на Маурите (321—297 г. пр.н.е.). На санскрит Артхашастра означава «Наука за полезното» и е обобщение на норми, прилагани от IV в. пр. н.е.
- Първата книга, в която е определено ограничаването на администрацията и полицията в полза на населението, правила за организиране на държавната служба, управлението на регионите, посланическите мисии, отношението към чужденците и бедните, социални и просветителски мероприятия и пр.

Гръцката и римска философия

Стоиците

- Платон
- Аристотел

Ранен стоицизъм

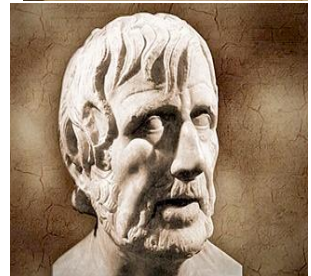
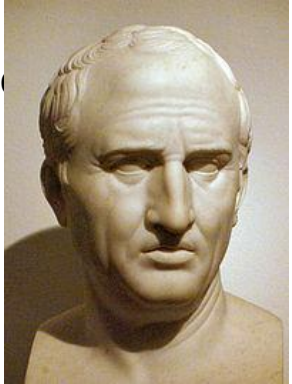
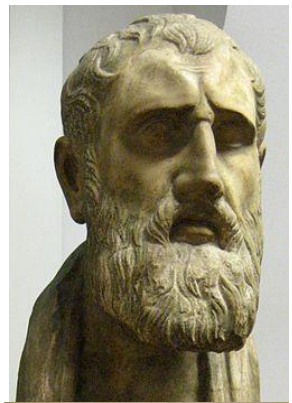
- Зенон от Китион (332–262 пр.н.е.), основател
- Аристон от Хиос (300–260 пр.н.е.), пряк ученик
- Клеант от Асос (330–232 пр.н.е.), втори ръководител
- Хризип (280–204 пр.н.е.), трети ръководител
- Диоген Вавилонски (230–150 пр.н.е.)
- Антипатър от Тарс (210–129 пр.н.е.)

среден стоицизъм

- Панеций от Родос (185–109 пр.н.е.)
- Посидоний (около 135 – 51 пр.н.е.)

късен (римски) стоицизъм

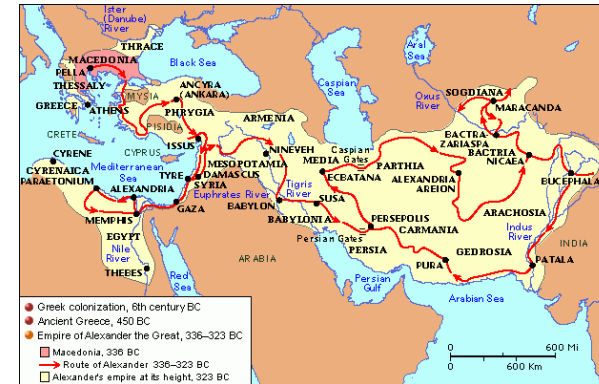
- Цицерон (106 - 43 пр.н.е.)
- Сенека (4 пр.н.е.–65 сл.н.е.)
- Гай Музоний Руф (20–101 сл.н.е.)
- Епиктет (55–135 сл.н.е.)
- Марк Аврелий (121-180 сл.н.е.)

Елинизмът

- Епоха, започнала от Александър Македонски (356-323 г. пр.н.е.) и завоеванията му и продължила до I в. пр.н.е. (установяването на римските провинции на Изток)
- По съдържание тази епоха представлява разпространение на гръцкия език и култура, по-специално Атинската, върху завоювани от Александър Македонски територии. Той търси опора на своята власт в аристокрацията на поробените народи и успява да ги обедини чрез гръцкия език, образование, философия и литература.
- В елинистичната философия на историците природния закон, разумът, равенството и достойнството на човека са стойности поставени над държавата и над досегаемото от нея и следва да бъдат защитени включително и от нея.

РИМ

Excudent alii spirantia mollius aera,
credo equidem, vivos ducent de marmore voltus,
orabunt causas melius, caelique meatus
describent radio, et surgentia sidera dicent:
tu regere imperio populos, Romane, memento;
hae tibi erunt artes; pacisque imponere morem,
parcere subiectis, et debellare superbos.

P. VERGILI MARONIS AENEIDOS
LIBER SEXTVS, 847-853

Другите нека извличат из бронза дихания меки,
вярвам, те живи лица ще извайват от твърдия мрамор,
по-добре ще разискват причините, небесните пътища точно
ще изчисляват с пергела, предсказвайки звездния изгрев.
Римлянино, теб се пада народите да управляваш!
Твое изкуство ще бъде за мир закони да нагласяваш,
да щадиш подчинилите им се, нарушилите ги да надвиваш.

Вергилий, Енеида, VI, 847 – 853

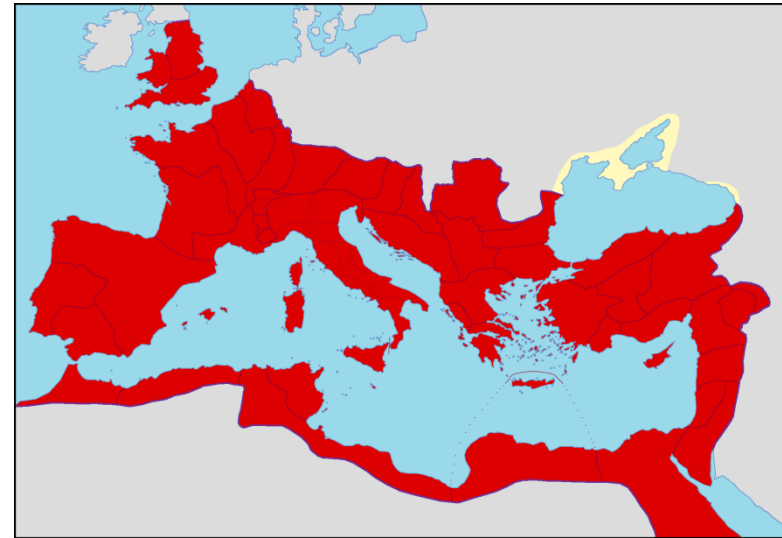
Превод на Г. Батаклиев. Публий Вергилий Марон - Буколики, Георгики, Енеида.

Изд. Народна култура, София, 1980. Интерпретация на стихове 849, 851 – 853 на проф. Мария Костова

Римското право

- status –libertatis, civitatis, familiae
- conubium, commercium, testamenti factio
- ius suffragii ius honorum
- cura et tutela
- pietas, clementia
- bellum iustum, federati, provinciales

Ignorantia iuris neminem excusat.

Scire leges non est verba earum tenere sed vim ac potestatem.

D. 1.1.1. pr.
(Ulp. libro primo institutionum)

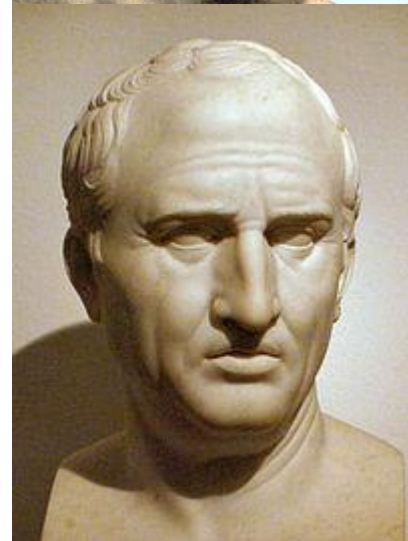
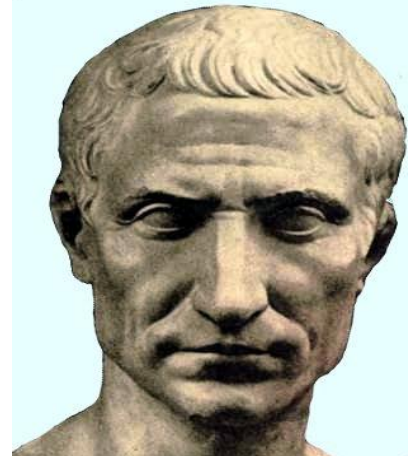
Iuri operam daturum prius
nosse oportet, unde nomen
iuris descendat. est autem a
iustitia appellatum: nam, ut
elegantè celsus definit, **ius**
est ars boni et aequi.

Paolo Veronese, Justitia

Републиката

- **ius** est ars boni et aequi.
- **ius** est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.
- **ius naturale** est, quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium, sed omnium animalium.
- **ius gentium** est, quo gentes humanae utuntur.
- **ius civile** est, quod ex legibus, plebis scitis, senatus consultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit.
- **ius praetorium** est, quod praetores introduxerunt adiuvandi vel supplendi vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam.

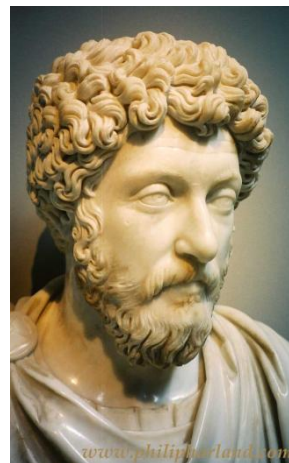

Принципатът

- Август и неговите реформи
- Траян
- Хадриан
- Марк Аврелий
- Септимий Север
- Каракала

Constitutio Antoniana (212)

Класическите юристи

- **D.1.1.1. (Ulpianus libro primo institutionum)** *pr. Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. est autem a iustitia appellatum: nam, ut eleganter celsus definit, ius est ars boni et aequi.*
- *3. Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium, sed omnium animalium, quae in terra, quae in mari nascuntur, avium quoque commune est. Hinc descendit maris atque **feminae coniunctio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio, hinc educatio**: videmus etenim cetera quoque animalia, feras etiam istius iuris peritia censer.*
- *4. Ius gentium est, quo gentes humanae utuntur. Quod a naturali recedere facile intellegere licet, quia illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune sit.*

Gnaeus
Domitius
Annius
Ulpianus
(c.170-223)

ius civile-ius gentium

- **D. 1.1.9 (Gaius libro primo institutionum)** Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium civitatis est vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius civitatis: quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peraeque custoditur vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur.
- **D.1.1.5 (Hermogenianus libro primo iuris epitomarum)** Ex hoc iure gentium **introducenda** bella, discretiae gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, aedificia collocata, commercium, emptiones venditiones, locationes conductiones, obligationes institutae: exceptis quibusdam quae iure civili introductae sunt.

Gaius noster
(130–180)

Iustitia- IUS

D. 1.1.10. (Ulpianus libro secundo regularum)

- pr. Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.
- 1. Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.

Религия и Imperium

Монета на Константин с изображението на Sol Invictus

← Богът Митра

Константин и Тихе/ Фортуна ↙

Константин на Никеийския Вселенски събор →

Покръстването на Константин ↘

Арката на Константин в Рим ↓

Едикт на толерантността на император Галерий

30 април 311 г., Сердика

Милански едикт на императорите Константин и Лициний от 313 г.

Eusebius Pamphili (265 г. Цезарея (Кесария) – ок.340 пак там)- “бащата на църковната история”. Писател, теолог, епископ, апологет на християнството

Eusebius, Historia ecclesiastica, VIII.17.3-10 u X.5.2-14

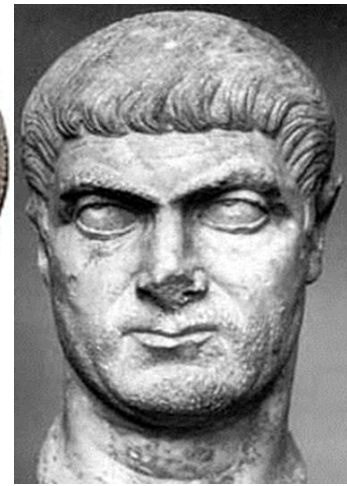
Lucius Cæcilius Firmianus Lactantius (Африка ок. 250 г. –Галия, ок. 327 г.) – писател, оратор и християнски апологет

Lucius Cæcilius Firmianus Lactantius, Divinarum Institutionum Adversus Gentes, Firenze, ca. 1420-30

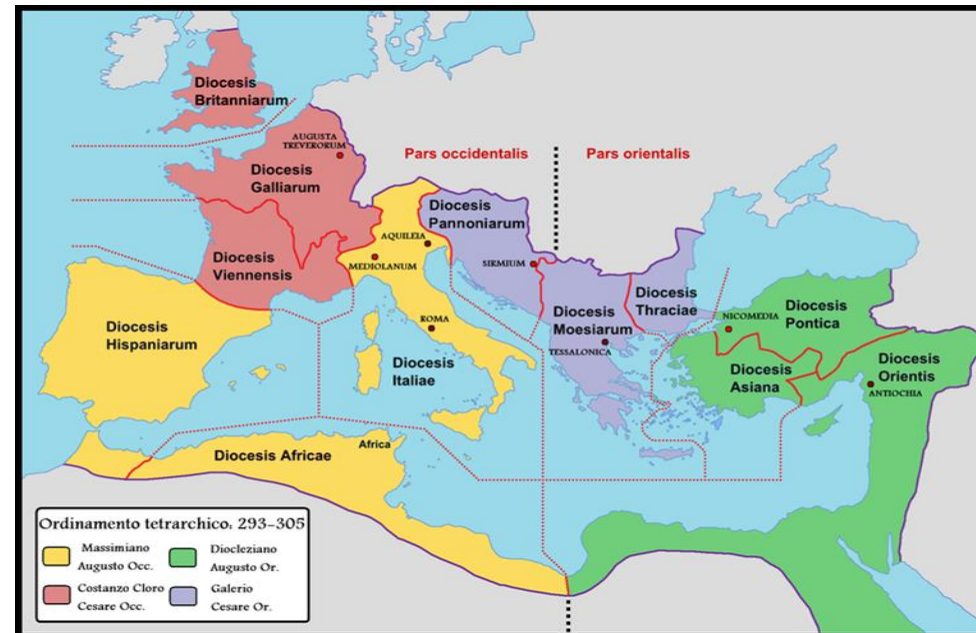
De mortibus persecutorum, XXXIV, 1-5 u XLVIII, 2-12

Едиктът на Галерий- 30 април 311 г.

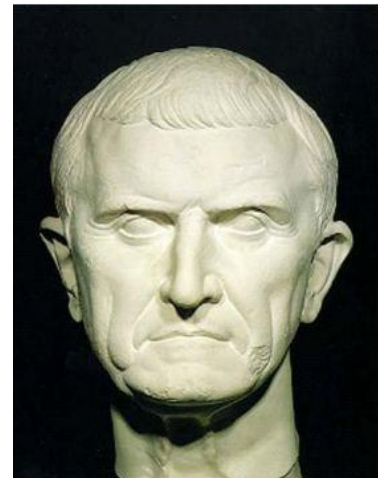
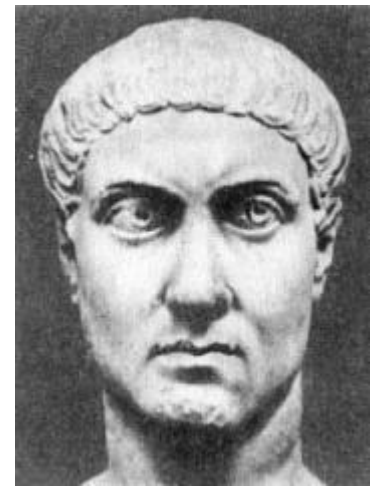
Gaius Galerius Valerius Maximianus
Persicus maximus Sarmaticus maximus
Britannicus maximus
(250-5.V.311)

- De mortibus persecutorum, XXXIV, 1.
“Inter cetera quae pro **rei publicae semper commodis atque utilitate disponimus**, nos quidem volueramus antehac **iuxta leges veteres et publicam disciplinam Romanorum** cuncta corrigere atque id providere, ut etiam Christiani, qui parentum suorum reliquerant sectam, ad bonas mentes redirent...

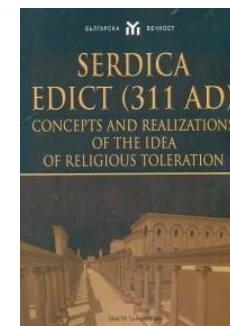
Миланският едикт- 313 г.

- Дата и място на издаване
- Съвместен акт на Константин и Лициний
- Един или два акта
- Едикт или рескрипт /и
- Никомедийски и Палестински рескрипти
- Адресати
- Аргументация – *utilitas publica*
- Действително съдържание- религиозна толерантност или утвърждаване на християнството като държавна религия
- Указания, допълнения, привилегии

Честването на 1700 години от издаването на Едикта на Галерий през 2011 г. и на Миланския едикт през 2013 г.

- КРЪГЛА МАСА „ 1700 ГОДИНИ ЕДИКТ НА ТОЛЕРАНТНОСТТА (СЕРДИКА, 311г. сл. Хр.)“ - СОФИЯ, НАЦИОНАЛЕН ДВОРЕЦ НА КУЛТУРАТА, 20 май 2011 г.
- Публична лекция „1700 години от издаването на Едикта на толерантността-Сердика 311 г.“ - ЮФ на СУ, 16 май 2011 г.
- Публична лекция „17 ВЕКА ОТ ИЗДАВАНЕТО НА ЕДИКТА НА ТОЛЕРАНТНОСТТА- СЕРДИКА, 30 април 311 Г.“ -НБУ- 20 май 2011 г.
- Международна интердисциплинарна научна конференция на тема „Сердикийският едикт (311 г.): Разбирания и реализации на идеята за религиозна търпимост”- 26-27 април 2012 г., Столична община
- Научен колоквиум «1700 години от Миланския едикт- началото на пътя на религиозната свобода и толерантност»- 11 юни 2013 г., ЮФ на СУ

Съпоставка между двата едикта

Сердикийски едикт 311 г.

- *XXXIII.1 Et iam deficiens **edictum** misit huiusmodi:*

И така накрая на силите си той постановява следния **едикт**: ” ...

- *XXXV . Hoc **edictum** proponitur Nicomediae pridie Kalendas Maias ipso octies et Maximino iterum consulibus.*

Този **едикт** е издаден в Никомедия в деня преди майските Календи по времето на осмия консулат (на Галерий) и втория на Максимиан.

Милански едикт 313 г.

- *XLVIII. (1) Licinius... retulit ac die Iduum Iuniarum Constantino atque ipso ter consulibus de resituenda ecclesia huius modi **litteras ad praesidem** datas proponi iussit :*
- Лициний на 15 юни, (в годината, когато) Константин и той самият бяха за трети път консули (313 г.), заповяда да се публикува **писмото до управителя (на провинцията)** относно възстановяването на църквата , а именно:

Аргументацията

Сердикийски едикт 311 г.

- (1) „Сред нещата, които поставяме винаги в изгода и от полза за държавата, е ...и да се грижим така, че **и християните, които оставиха пътя на своите деди, да се върнат към добронамереността;**
- (4) И след като твърде много от тях упорстваха в намерението си, и виждахме, че те, нито показват почит към боговете и дължимата набожност, нито уважават християнския бог, ние сметнахме, с оглед на нашата най-блага милост, имайки пред вид и **постоянния обичай,** според който обикновено оказваме **снизходителност** към всички хора, че трябва и спрямо тях да бъде дадено нашето незабавно опрощаване.

Милански едикт 313 г.

- (2) ... сред другите неща, които разгледахме и които ще са полезни за мнозина, **на първо място трябва да са тези разпоредби, които засягат почитта към бог, така че да предоставим и на християните, и на всички други свободната воля да следват религията, която всеки от тях е предпочел, понеже всяко божество на небесния престол би могло бъде миролюбиво и милостиво към нас и към всички, които са поставени под наша власт.**

Общите разпоредби

Сердикийски едикт 311 г. XXXIII.

(4) ...трябва и спрямо тях (християните) да бъде дадено нашето незабавно **опрощаване**. И нека християните **да съществуват и да организират своите събирания, но така, че да не вършат нищо противно на реда**.

(5) Чрез друга епистула до съдиите, ще посочим какво **следва да съблюдават**. След това наше опрощаване християните ще трябва да молят своя бог за нашето благо, това на държавата и за себе си, та навред държавата да се запази в своята цялост, а те да могат да живеят спокойни по своите места ".

Милански едикт 313 г. XLVIII.

3. И така, въз основа на разумна и най-правилна преценка, ние сметнахме, че трябва да се вземе това решение, (а именно,) **никому да не се отказва възможността да се посвети на спазването било на християнската религия, било на тази религия, която чувства, че най-много му допада**, та висшето божество, на чието почитание отдаваме свободно духа си, да ни оказва във всичко своето обичайно одобрение и благосклонност.

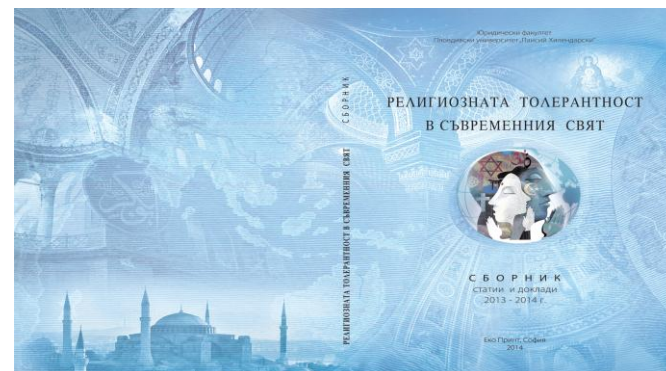
Равнопоставеност на религиите според Миланския едикт

*(6) Quod cum isdem a nobis
indultum esse pervideas, intellegit
dicatio tua etiam aliis religionis
suae vel observantiae potestatem
similiter apertam et liberam pro
quiete temporis nostri <esse>
concessam, ut in colendo quod
quisque delegerit, habeat liberam
facultatem. <Quod a nobis factum
est. Ut neque cuiquam> honori
neque cuiquam religioni <detrac-
tum> aliquid a nobis <videatur>.*

(6) Когато се убедиш, че ние сме се погрижили за тях, Твоя Милост трябва да разбере, че дори и на други е предоставена подобна възможност за открито и свободно спазване на тяхната религия в името на нашето мирно време, **та всеки, каквото бог е пожелал да почита, да има възможността за свободен (избор на религия). Това е направено от нас, за да не изглежда, че сме отнели нещо някому (правата) относно неговата чест и религия.**

Научен проект „Религиозната толерантност от Древността до наши дни“ на ЮФ на ПУ „Паисий Хилендарски“ 2013-2014 г.

- Научна конференция
„Религиозната толерантност от Древността до наши дни“ -
18 октомври 2013 г.
- Научна конференция
„Актуални аспекти на религиозната толерантност в България“ -30 май 2014 г.

БАН призова политиците ни: Вземете пример от император Галерий

На 5 февруари 2013 г. Ръководството на БАН и представители на различните вероизповедания у нас призоваха политическите партии при предстоящите избори да бъдат **по-умерени и национално отговорни в предизборната си агитация.**

Те отправиха този апел чрез сключената **декларация за толерантността между вероизповеданията и етносите в България** след среща в кабинета на председателя на БАН.

В декларацията се изтъква, че **още в 311 г. в днешната българска столица София, тогавашна Сердика, римският император Галерий подписва Сердикийския едикт за толерантност към християните, известен в културната история на Европа като „Едиктът на толерантността“, с който се преустановяват преследванията им и християнската вяра се поставя редом до останалите вероизповедания в римската империя две години по-късно с Миланския едикт от 313 г.**

16 ноември - Международен ден на толерантността

На 16 ноември 1996 г. на Общо събрание на ООН е приета Декларация за принципите на толерантността. Като член първи е залегнала дефиницията на това що е толерантност.

Толерантност означава **уважение, приемане и разбиране на богатото многообразие от култури в нашия свят, на нашите форми на самоизява и способите за проява на човешката индивидуалност.** Нея я подпомагат знанията, откритостта, общуването и свободата на мисълта, съвестта и убежденията.

Толерантност – това е **хармония в многообразието.** Това не е само морален дълг, но и политическа и правна потребност. Толерантност – това е **добродетел,** която прави възможно достигането на мира и способства за замяната на културата на войната с културата на мира.

**Ne
varietatem
timeamus!**

Благодаря за вниманието!